

Hoofdstuk I.
Bevolking.

De wettig gedomicilieerde bevolking op 1 januari 1855 was:
541 mannen, 532 vrouwen, 1073 totaal.

De geboorten in 1855 hebben bedragen:
18 mannen, 27 vrouwen, 45 totaal.

In de gemeente gedurende dat jaar gevestigd:
27 mannen, 26 vrouwen, 53 totaal.

Totaal:
45 mannen, 53 vrouwen, 98 totaal.

De sterfte in 1855 bedroeg
12 mannen, 14 vrouwen, 26 totaal.

De personen die de gemeente hebben verlaten:
12 mannen, 14 vrouwen, 26 totaal.

Tezamen:
24 mannen, 28 vrouwen, 52 totaal.

Verschil, meerder:
21 mannen, 25 vrouwen, 46 totaal.

Wettig gedomicilieerde bevolking op 31 december 1855:
562 mannen, 557 vrouwen, 1119 totaal.

Op 31 december 1855 in de gemeente aanwezig die niet tot de wettige bevolking behoorden:
9 mannen, 7 vrouwen, 16 totaal.

Op 31 december 1855 afwezig die tot de wettige bevolking behoren:
6 mannen, 3 vrouwen, 9 totaal

Verschil meerder:
3 mannen, 4 vrouwen, 7 totaal

Feitelijke bevolking op 31 december 1855:
565 mannen, 561 vrouwen, 1126 totaal.

Personen behorende tot de land- of zeemagt, gevangenis, gestichten en bewaarplaatsen voor krankzinnigen bevinden zich in de gemeente niet, evenmin bestedelingen of bedelaars in de kolonien van Weldadigheid. In 1855 zijn geene landverhuizers uit deze gemeente vertrokken. Het bevolkingsregister wordt naar behoren bijgehouden.

---

*Hoofdstuk II.
Verkiezingen en gemeentebestuur.*

Het getal kiezers in deze gemeente was over 1855 als volgt:

van leden der tweede kamer: 28

van leden der provinciale staten: 28

van leden van den gemeenteraad: 52

Ten aanzien van de kiezerlijsten hebben zich geene vragen en beslissingen voorgedaan.

Het gemeentebestuur was bij het einde van 1855 zamengesteld als volgt:

a. Personeel van den raad: C. Lampe, C.J. van Riemsdijk, H.J. Sierink, Z. Koeslag, J. Bromet, H. Meijerink en K. van 't Holt.

b. Burgemeester en Wethouders: mr. J. van Delden (burgemeester), C. Lampe en C.J. van Riemsdijk (wethouders).

Het personeel der gemeenteambtenaren en bedienden bestaat nog bij voortduring uit:

den secretaris mr. J. van Delden Sz.

den gemeenteontvanger L. Santman

Ambtenaren van den burgerlijken stand C.J. van Riemsdijk en mr. J. van Delden Sz.

Klerk ter secretarie B. Nijzink

Veldwachter G. van Laar

Bode Hs Zweers

Nachtwaker E. Goris

Ambtenaar belast met de betekening van stukken betreffende de vervolging ter invordering van plaatselijke belastingen G.J. van Wijhe

Plaatselijke verordeningen zooals die bij dit hoofdstuk worden bedoeld, zijn in 1855 niet vastgesteld.

---

*Hoofdstuk III.
Verschillende onderwerpen betrekkelijk het beheer der gemeente.*

Ten aanzien van het archief der gemeente zijn in het verslag over 1851 eenige bijzonderheden medegedeeld, waarnaar thans kan worden verwezen. Eene meer sijnstematische beschrijving en regeling van het archief heeft nog niet plaats gehad.

In den toestand van de begraafplaats, welke het eigendom is van de hervormde kerkgemeente alhier, is geene verandering gekomen. Het reglement van 25 november 1831 regelt nog steeds het toezicht over die begraafplaats.

---

*Hoofdstuk IV.
Geldmiddelen.*

De gemeentelijke financiën, hoewel geregeld, kunnen evenwel op dit moment nog niet gunstig genoemd worden; speciaal ontstaande door de in de laatste jaren opgenomen capitalen tot daarstelling van de grindweg tusschen Ommen en Hardenbergh, door het daaraan verbonden jaarlijksch onderhoud, het bouwen eener nieuwe school A°. 1850 en het aflossen van oude schulden; naar mate alzo deze kapitalen door de jaarlijkse aflossing met derzelver rente, successivelijk komen te verdwijnen, heeft de gemeente eene langzame ontlasting van schulden te wagten.

Staat behoorende als bijlage bij het IVe hoofdstuk van het verslag van den toestand der Gemeente Stad Hardenbergh over 1855. Geldmiddelen van het jaar 1855.

Artikelen der begrooting	Benaming der artikelen	Bedrag van hetgeen op ieder artikel reeds is ontvangen of uitgegeven	Bedrag van hetgeen op ieder artikel waarschijnlijk nog is te ontvangen of uit te geven
Ontvang			
1	Batig slot der rekening van 1853	490,12	
2	Huur van huizen en andere gebouwen	75,00	
3	Pacht van erven en landerijen	2,90	7,30
4	Grondrenten en erfpachten	56,00	
5	Interesten van capitalen	467,50	6,37
6	Huur van zitplaatsen in de kerk	15,80	
7	Leges ter secretarie geheven	5,20	
11, 12, 15	Hoofdelijken omslag, schoolgelden en hondebelasting	1249,45	350,00
9	Opcenten op de hoofdsom der grondbelasting	131,06	
10	Idem der personele belasting	253,10	
13	Idem op de hoofdsom van den rijksaccijns gedistilleerd	669,48 ⁵	
14	Belasting bij invoer op het gedistilleerd	190,60 ⁵	
16	Restitutie wegens verschotten voor de Nat. Militie	1,44	
17	Opbrengst van boeten en verbeurd verklaringen	5,00	
18	1/5 of 20% der provinciale heffing op het gedistilleerd	13,06	

Totaal over te brengen		3625,72	363,67

Artikelen der begrooting	Benaming der artikelen	Bedrag van hetgeen op ieder artikel reeds is ontvangen of uitgegeven	Bedrag van hetgeen op ieder artikel waarschijnlijk nog is te ontvangen of uit te geven
Uitgaaf			
1	Jaarwedde van den burgemeester	240,00	
2	Jaarwedde van de wethouders	30,00	
3	Presentiegelden van de raden	45,00	
4	Jaarwedde van den secretaris	160,00	
5	Jaarwedde van de beambten en bedienden ter secretarie	30,00	
6	Kosten van licht, brand en bureau behoeften	43,07 ⁵	30,00
7	Kosten van stukken die ten behoeve der gemeente geschreven of gedrukt worden	61,12	
8	Kosten van het onderhouden, schoonhouden en meubelen van het gemeentehuis	8,95	
9	Kosten voor het aanhouden der registers van den burgerlijken stand	15,33	
10	Idem der kadastrale leggers en plans	18,10	
12	Idem der kiezerslijsten	7,20	
13	Idem van het abonnement op het Staats- en Prov. blad	10,28	
14	Idem der Overijsselsche Courant	4,25	
15	Briefporten en expresseloonen	4,50	
16	Jaarwedde van den ontvanger		176,50
19	Restitutie van het rijk wegens kwade posten, personele belasting	1,40 ⁵	
20	Aandeel der provincie in de opbrengst der heffing op het gedistilleerd en de likeuren	65,30	
21	Vergoeding aan het rijk van 2 1/2 ten honderd van het onzuiver bedrag der opercenten ten behoeve der gemeente geheven op de grond- en personeele belasting over 1855		10,00
22	Jaarwedde van de policiedienaars en veldwachters	140,00	
23	Idem van de nachtwagten	106,00	
24	Idem van Portiers	3,60	
25	Kleding en wapening van policiedienaars en veldwachters	40,00	
26	Idem van de Nachtwagten	10,00	

27	Kosten van de brandweer	7,00	60,00
28	Idem der straatverlichting	82,19 ⁵	
30	Onderhoud van straten, wegen en pleinen	338,25	
32	Idem van pompen en regenbakken	30,67	
34	Idem van huizen en andere gebouwen	6,45	
35	Kosten van brand assurantie	11,68	
36	Rijks- en andere belastingen	23,02	
37	Grondrenten, erfpachten enz.	3,36	
38	Kosten van begeleiding van militiepligtigen enz.	8,92	
39	Idem wegens druklonen van stukken voor de Nat. Militie en Schutterijen	3,72	
41	Voor ondersteuning bij volstreckte onvermijdelijkheid aan armen	34,80	
46	Kosten van transport en verpleging van arme zieke reizigers	7,85	
47	Schoolgelden en toelagen voor onderwijzers	386,40	
48	Schoolbehoefden voor de schoolgaande kinderen	82,80	
49	Verdere kosten voor het lager onderwijs	8,48	
50	Onderhoud van schoolgebouwen en meubelen	8,75	
51	Interesten van gevestigde schuld	250,27	
52	Aflossing van schuld	520,00	
53	Voorschotten door de gemeente tbv het rijk gedaan wegens kosten betreffende de nationale militie	1,44	
55	Kosten der acte van scheiding en verdeeling van den Marsch, benevens die van afvreding	18,00	382,00
Totaal over te brengen		2.938,55 ⁵	658,50

Op de artikelen van ontvang is reeds ingekomen	3.625,72	
Op de artikelen is waarschijnlijk nog te ontvangen	363,67	
Tezamen		3.989,39
Op de artikelen van uitgaaf is reeds beschikt	2.938,66 ⁵	
Op de artikelen van uitgaaf is waarschijnlijk nog benodigd	658,50	
Tezamen		3.597,16 ⁵
Waarschijnlijk batig saldo		392,22 ⁵

---

*Hoofdstuk V.
Gemeente-eigendommen, werken en inrigtingen.*

Eene opgave van de gemeentebouwen en gemeentegronden vindt men in het verslag over 1851. Geene aanmerkelijke veranderingen of verbeteringen hebben daaraan plaats gehad. Ze zijn voor zoover zulks noodzakelijk was, onderhouden. Evenwel blijft het steeds hoogste wenschelijk dat het gemeentehuis eenige meer belangrijke reparatiën onderga, hetwelk de financiën der gemeente echter voor het oogenblik nog niet toelaten.

Ten aanzien van den Marsch zijn in het verslag over 1854 wederom eenige bijzonderheden medegedeeld en is daarin tevens melding gemaakt van eene voorgenomene onderhandsche verhuur van weiden. In de raadsvergadering van den 20 februarij 1855 zijn daaromtrent voorwaarden vastgesteld, die door heeren Gedeputeerde Staten dezer Provincie bij besluit van 15 maart daaraanvolgende, 2de afdeling no. 738/511, zijn goedgekeurd. Gemelde voorwaarden hebben echter geen uitvoering kunnen erlangen, daar tegen hen welke in strijd met den inhoud dier voorwaarden eigendunkelijk hun vee op den Marsch hadden gedreven, vruchteloos proces-verbaal is opgemaakt, zijnde in het hoogste ressort beslist dat eerst voor den burgerlijken regter moest worden uitgemaakt wie eigenaren waren van den Marsch. **De voorgenomene afvreding door middel van rikingen welke voor gemeenschappelijke rekening met de Marke van Heemse en Collendoorn reeds waren aangeschaft, heeft toen ook geen plaats gehad, daar door het gewezen arrest van den Hoogen Raad alle inmenging van het gemeentebestuur voorhands onmogelijk is gemaakt, en het aanvangen van eene procedure op dit oogenblik, bij het reeds aanhangig zijn van eene procedure over de Marke van Hardenbergh en Baalder niet wenschelijk is voorgekomen.**

Ten aanzien van de Marke van Hadenbergh en Baalder valt mede te deelen dat de daarover voor het Provinciale Gerechtshof van Overijssel te Zwolle gevoerd wordende procedure nog niet geëindigd is, en kan alzoo verwezen worden naar hetgeen omtrent deze Marke in vroegere verslagen is medegedeeld.

De toestand der straten laat wel wat te wenschen overig. De gemeentefinantiën laten echter op dit oogenblik niet toe om verbeteringen op groote schaal daar te stellen. Evenwel worden de straten in bruikbaren toestand onderhouden. Pleinen worden in deze gemeente niet gevonden.

De verschillende wegen en voetpaden met de daarin gelegen kunstwerken worden zoo veel mogelijk in goeden staat onderhouden. Het provinciaal reglement op het beheer en onderhoud der wegen wordt mede zooveel mogelijk gehandhaafd.

Op den 12 september 1855 heeft de aanbesteding plaats gehad van den ontworpen macadam-weg van Hardenbergh naar de Hannoversche grenzen en is daarvan aannemer geworden de heer H.P. Mourus te Nijmegen, voor eene som van f. 20.499. Ofschoon die som met een bedrag van f. 3.363,62 boven de raming ligt, heeft de raad echter het werk voor dien prijs gegund en is dit besluit door heeren Gedeputeerde Staten goedgekeurd geworden. De gemeentebesturen van Stad en Ambt Hardenbergh hebben zich evenwel nogmaals tot Z.M. den Koning gewend, met verzoek om de som welke de raming te boven ging als rijkssubsidie voor den weg te willen toestaan en subsidiair om alsnog eene gunstige beschikking te willen nemen op de vroeger aangevraagde subsidie van f. 2500, waarop tot dusver nog geene beschikking is ontvangen. **De aardebaan van het in zijn geheel aangenomen werk was voor het einde van 1855 reeds geheel voltooid. Eene groote menigte keijen zijn reeds aangevoerd en volgens de voorwaarden van aanbesteding moet de kunstweg op 15**

december 1856 geheel voltooid zijn, tenzij het scheepvaart- en voedingkanaal op 1 mei van dat jaar nog niet bevaarbaar mogt zijn, in welk geval het werk naar evenredigheid later door de aannemers zal kunnen opgeleverd worden, ofschoon in geen geval later dan 15 junij 1857.

Het even genoemde scheepvaart- en voedingkanaal is in den loop van 1855 geheel afgewerkt en door den aannemers aan de Kanaalmaatschappij opgeleverd. Alvorens echter dit kanaal bevaarbaar zal zijn, moeten er eenige grondduikers gelegd worden welke door de Maatschappij voor eigen rekening worden uitgevoerd, doch nog niet voltooid zijn. Men lere verder over dit kanaal en over de wenschelijkheid om Hardenbergh daarmee door middel van een waterweg in onmiddellijke verbinding te brengen, hetgeen daarover in het vorige verslag is medegedeeld.

De brug over de Radewijkerbeek wordt evenals de duikers welke in de groote wegen naar de Venebrugge en Brucht zijn gelegen, behoorlijk onderhouden. Havens worden in deze gemeente niet gevonden.

Hoofdstuk VI. Medische politie.

De gezondheidstoestand van menschen en vee kan over het afgeloopene jaar allezins gunstig genoemd worden. Evenwel is deze gemeente in den aanvang van het jaar achtereenvolgens door drie besmettelijke ziekten bezocht geworden, nam. eerst de kinkhoest welke zich reeds aan het einde van 1854 in deze gemeente had vertoond, daarna de kinderziekte en eindelijk de mazelen, welke beide laatste ziekten slechts in ligten graad geheerst hebben, ofschoon de mazelen vrij algemeen waren. Door de kinderziekte zijn elf personen aangetast geworden, die allen zonder gebreken hersteld zijn.

Van de Cholera Asiatica, welke in het najaar in de gemeente Ambt Hardenbergh aan de Dedemsvaart en te Slagharen eenige slagtoffers heeft gemaakt, is onze gemeente gelukkig verschoond gebleven.

Bij het heerschen der kinderziekte zijn de gewone maatregelen genomen ter voorkoming van besmetting en verbreiding. Bij het naderen der Cholera Asiatica zijn de ingezetenen aan de bekende voorbehoedmiddelen bij publicatie als anderszins herinnerd geworden, terwijl de aan de gemeente toebehoorende kribben wederom ten dienste van behoeftige lijdens gereed stonden. Verdere voorzorgmaatregelen zijn niet noodig geoordeeld.

Het personeel der geneeskunst-oefenaren heeft geene verandering ondergaan. Eene plaatselijke commissie van onderzoek en toevorzicht is in deeze gemeente niet gevestigd, evenmin worden hier gast- of ziekenhuizen of andere gestichten van dien aard gevonden.

Hoofdstuk VII. Nationale militie en schutterij.

Het getal der lotingpligtigen voor het jaar 1855 heeft bedragen: 8.
Gewoon contingent 3 man.
Buitengewoon contingent nihil.

Nationale militie. Getal manschappen voor het contingent ingelijfd: 3 lotelingen.

Opgave van de geheele sterkte der schutterij in de gemeente.

Actief: 15 man.

Reserve: 15 man.

Tezamen: 30 man.

Sterkte van den 1sten ban der schutterij.

Officieren: 2

Schutters.

Actief: 15 man.

Reserve: 15

Tezamen: 32 man.

---

*Hoofdstuk VIII.
Kerkelijke zaken.*

Er bestaat in deze gemeente bij voortduring slechts eene Christelijke kerkgemeente en wel die van de Nederlandsche Hervormde Godsdienst, bij welke slechts één predikant is geplaatst.

De Israëliten hebben in den loop van 1855 eene nieuwe sijnagoge ontvangen, welke hoofdzakelijk uit de opbrengst van vrijwillige inschrijvingen in het oosteinde der stad is gebouwd geworden en op den 7den december 1855 door den opperrabbijn Frankel van Zwolle plegtig is ingewijd.

Overigens zijn geene giften of legaten voor godsdienstige doeleinden verleend.

---

*Hoofdstuk IX.
Onderwijs, kunsten en wetenschappen.*

In deze gemeente is slechts eene school voor lager onderwijs. Door het vertrek van den heer J.J. Marchant is de bijzondere school der tweede klasse op 1 april 1855 komen te vervallen.

Het aantal leerlingen op de school voor lager onderwijs is in 1855 geweest als volgt:

op 15 januari 97 jongens

87 meisjes

tezamen: 184 kinderen

Van deze ontvingen gedurende de maanden januarij, februarij, maart, april, november en december voor rekening van de gemeente Ambt Hardenbergh kosteloos onderwijs: 4 jongens en 3 meisjes,

tezamen 7 leerlingen. Van bovengemeld aantal van 184 leerlingen waren uit deze gemeente boven de schooljaren 14 jongens, 8 meisjes, tezamen 22 leerlingen. Op 15 julij was het cijfer der schoolgaande kinderen gedaald tot 63 jongens, 75 meisjes, tezamen 138 leerlingen.

Geheel kosteloos voor rekening der gemeente hebben in 1855 lager onderwijs genoten: 17 jongens en 16 meisjes, tezamen 33 kinderen, terwijl voor 23 jongens en 32 meisjes gedeeltelijk door de gemeente in de kosten voor onderwijs is bijgestaan.

Bij deze school is een hoofdonderwijzer geplaatst van den 2^e rang en een hulponderwijzer van den 3^e rang. Het onderwijs laat bij voortduring niets te wenschen overig. Het aantal leerlingen is sedert het vorige jaar toegenomen. Het in 1850 nieuw gebouwde schoollokaal verkeert in gewenschten toestand.

Het aantal leerlingen op de bijzondere school der 2^e klasse was tot aan de maand april toen dezelve werd opgeheven, als volgt: 6 jongens, 4 meisjes, tezamen 10 leerlingen. Er bestaat vooreerst geen uitzigt opnieuw eene bijzondere school der tweede klasse in deze gemeente zal worden opgericht, en wel hoofdzakelijk wegens het onbeduidend aantal kinderen die voor het oogenblik in de termen zouden vallen van zoodanig onderwijs gebruik te maken.

Voor het lager onderwijs heeft de gemeente eene som van f. 97,30 op het schoolfonds moeten suppleren, welke suppletie in het jaar daarvoren f. 138,75 en in 1853 f. 124,29⁵ bedroeg. De toepassing van het provinciaal reglement op de schoolgelden levert aan deze gemeente geene bijzondere bezwaren op en zoude men zelfs gaarne zien dat het voortdurend konde in werking blijven.

De avondschool gehouden door den heer H. Baarschers werd in 1855 bezocht door 33 jongens en 9 meisjes, tezamen 42 leerlingen, onder welke 5 leerlingen voor rekening van den onderwijzer.

Scholen van bijzonderen aard en strekking worden in deze gemeente niet gevonden, tenzij men daaronder de zangschool mogt rekenen, waarvan in vroegere verslagen ook melding is gemaakt.

Hoofdstuk X.
Armwezen.

In den toestand van het armwezen is sedert het laatste verslag geene verandering gekomen en kan derhalve daarnaar worden verwezen.

De eenige instelling van Weldadigheid in deze gemeente is nog steeds de diaconie bij de hervormde gemeente alhier. De ontvangsten dier diaconie bedroegen:

in 1855	f.	1543,06
in 1854		1732,18 ⁵
in 1853		1548,61
in 1852		1279,67

De uitgaven daarentegen:

in 1855	f.	1343,41
in 1854		1466,38
in 1853		1598,92
in 1852		1366,40

Zooals straks reeds is opgemerkt, bedroeg het getal besturen en instellingen op 1 januarij en 31 december 1855 slechts één, en zijn alzoo geen nieuwe opgericht.

Gedurende het geheele jaar 1855 zijn onafgebroken bedeed 70 personen uitmakende 11 huisgezinnen, en in den loop des jaars slechts tijdelijk 22, tezamen 92 personen. Het bestuur der burgerlijke gemeente heeft eene som van f. 54,14⁵ voor rekening der gemeente moeten besteden, ten behoeve van 18 behoeftigen van welke binnen de gemeente 4 en buiten de gemeente 14 tijdelijk zijn ondersteund geworden.

De toepassing der wet van den 13 augustus 1849, staatsblad no. 39, heeft met betrekking tot het armwezen in deze gemeente geen invloed uitgeoefend, alzoo zich alhier geen behoeftige vreemdelingen pogen neder te zetten.

Hoofdstuk XI. Gemeentepolitie.

In den toestand van politie is sedert het vorige jaar geene verandering gekomen. **De geregtsdienaar H. Post, welke alhier gevestigd was, is op 1 september 1855 vervangen door den geregtsdienaar Zwierzen en deze op 1 januarij 1856 wederom door den geregtsdienaar De Wit.**

Ofschoon deze veranderingen geene dadelijke betrekking hebben op de gemeentepolitie, meenden wij toch hier eenige aanleiding te vinden om daarvan melding te maken, daar de vestiging van een geregtsdienaar alhier de gemeentepolitie zeer in de hand werkt. **Omstreeks de helft van oktober 1855 werd hier een detachement dragonders van het te Deventer in garnizoen liggende 5de regiment, sterk 3 man, als hulpmarechaussee gevestigd,** welk detachement tot den 20 februarij 1856 is gebleven, waarna het bij andere in Twenthe gevestigde detachementen werd ingedeeld. Behalve deze gemeente behoorden ook nog de omliggende gemeenten Ambt Hardenbergh, Gramsbergen, Stad en Ambt Ommen tot den bewakingskring. De dienst van deze hulpmarechaussee is ontegenzeggelijk van veel nut geweest voor deze gemeente, vooral als preventive politie daar landloopers en lastige bedelaars veel ontzag daarvoor hebben. De dienst der gewone dienaren van politie en van de nachtwachten ging geregeld en geeft geen aanleiding tot bijzondere beschouwingen.

De toestand der brandblusmiddelen is bij voortdoring zeer gunstig. In het jaar 1855 mogt men van brand verschoond blijven.

De verlichting bij nacht laat nog steeds veel te wenschen overig. De financieën der gemeente laten echter nog geene verbeteringen toe.

Daden van moed en zelfopoffering die openbare vermelding verdienen, hebben geen plaats gehad.

Een eigenlijk huis van bewaring bestaat in deze gemeente niet. Bij voorkomende gelegenheden worden aangehouden personen tijdelijk in een daartoe bestemd vertrek onder in het gemeentehuis in bewaring gehouden, hetwelk in het afgelopen jaar twee maal is voorgekomen. **Voortaan zal deze gemeente naar evenredigheid moeten dragen in de kosten van onderhoud enz. van het te Ommen op te rigten gebouw hetwelk tot bewaring van gevangenen zal dienen.**

Hoofdstuk XII.
Landbouw.

De algemeene toestand van den landbouw kan gunstig genoemd worden. De buitengewoon hooge prijzen van alle voortbrengselen gaven aanleiding dat men zich met meer dan gewone belangstelling op den landbouw toelede.

De koop- en huurwaarde der landerijen was in 1855 nog steeds stijgende. De beste grond in de nabijheid der stad brengt gemiddeld f. 1200 per bunder op. De middensoort f. 800 en de woeste of heidegrond tussechen de f. 200 a f. 300, naar gelang van stand en hoedanigheid.

De Overijsselsche Maatschappij tot bevordering van Landbouw, Tuinbouw en Veeteelt telt in deze gemeente 5 leden, welke tot de afdeling Avereest behooren. Invoer van nieuwe gewassen, werktuigen en veerassen heeft in 1855 in deeze gemeente geen plaats gehad. Evenmin heeft men hier nieuwe uitvindingen toegepast.

Ofschoon de aardappelen veel van de gewone ziekte hebben geleden, waardoor de opbrengst veel minder en de hoedanigheid veel slechter was dan het jaar te voren, kan men toch niet zeggen dat het jaar 1855 een misgewas heeft opgeleverd, of verlies van oogst. Evenwel was de opbrengst van het hooi wegens den natten zomer en daardoor veroorzaakten hoogen waterstand der rivier de Vecht nog onbeduidend, en liet het weiden om dezelfde reden ook veel te wenschen overig.

Schadelijke dieren heeft men in het afgeloopene jaar niet bespeurd. Van longziekte en andere besmettelijke ziekten onder het vee is men gelukkig verschoond gebleven. Ziekten aan gewassen heeft men niet anders dan alleen aan de aardappelen opgemerkt. Gedurende 1855 zijn ongeveer 140 bunders grond met verschillende gewassen bebouwd worden. De volgende staat geeft een overzicht van de verschillende gewassen en de daarvan verkregene opbrengst:

Verschillende soorten van veldgewassen	Bunders land en onderdeelen van bunders daarmede bezet	Bundertallen en onderdeelen in hetzelfde jaar opvolgend tot tweeledige cultuur gebracht wordende	Verkregene hoeveelheid van elk soort van veldgewas
<i>Nederlandsche maten</i>	<i>Bunders, roe, ellen</i>	<i>Bunders, roe, ellen</i>	<i>Lasten, mud, ponden</i>
Aardappelen	31 bunder		17 lasten
Boekweit	5 bunder		6 lasten
Veenboekweit	28 bunder		22 lasten
Garst	4 bunder		4 lasten
Haver	7 bunder		6 lasten
Knollen		11 bunder	
Olijzaden	3 bunder, 50 roe		3 lasten, 15 mudden
Mangelwortelen	80 roe		18 mudden
Rogge	49 bunder		23 lasten
Totaal	128 bunder, 30 roe	11 bunder	82 lasten, 3 mudden

Tuinbouw heeft alleen voor eigen gebruik plaats en word meer uit noodzakelijkheid en liefhebberij dan wel uit voordeel uitgeoefend. Aan bloemisterij wordt hier niets gedaan. Boomgaarden worden in deze gemeente niet aangetroffen. Boomkwekerij evenmin en in het algemeen wordt aan houtteelt hier evenmin gedaan.

Met opgaand hout zijn in deze gemeente ten naasten bij 2 bunders bepoet. Het eiken hakhout beslaat 2 bunders en het andere hakhout 50 roeden. Dennebosschen en rijswaarden zijn in deze gemeente niet aanwezig.

De Marke van Hardenbergh en Baalder, wier feitelijke verdeeling door het gemeentebestuur niet wordt erkend, beslaat eene oppervlakte van 1895.23.10 bunders. Men vergelijke hetgeen hierover in de vorige verslagen is gezegd, alsmede in het 5de hoofdstuk van dit verslag.

Ontginning op groote schaal heeft in den loop van 1855 geen plaats gevonden; slechts hier en daar werd een hoekje tot bouwland aangelegd. Afgeveende of dalgronden zijn in deze gemeente niet aanwezig. In den veestapel is sedert de vorige opgave over het algemeen vermeerdering gekomen. Het aantal schapen en varkens was echter minder. De navolgende staat wijst het aantal paarden, runderen enz. aan dat in de laatste week van december 1855 in de gemeente aanwezig was: 0 hengsten, 32 ruinen, 12 merriën, 0 veulens, 2 stieren, 0 trekossen, 0 slag-ossen, 216 koeijen, 24 kalveren, 0 ezels, 0 muil-ezels, 7 schapen, 1 houder van schaapskudden, 7 varkens, 2 bokken, 16 geiten, 0 ganzen, 207 kippen, 23 hanen.

Pluimvee wordt in deze gemeente overigens niet gevonden. Aan bijenteelt wordt alhier weinig gedaan. Hier en daar worden eenige bijenstallen gehouden die gemiddeld 12 Ned. ponden per korf hebben opgeleverd, waarvan 10 ponden aan honig en 2,25 pond aan was.

De middenprijzen van de verschillende voortbrengselen van den grond waren in 1854 als volgt:

Aardappelen, per mud	f. 2,10
Boekweit	f. 8,00
Veenboekweit	f. 7,60
Garst	f. 6,00
Haver	f. 4,00
Koolzaad	f. 14,00
Raapzaden	f. 11,50
Rogge	f. 9,00
Rundvleesch per N. pond	f. 0,50
Kalfsvleesch	f. 0,45
Schapenvleesch	f. 0,35
Varkensvleesch	f. 0,50
Boter	f. 0,70
Talhout, per honderd stuks	f. 2,00

In 1855 zijn alhier ter markt gebracht: 476 stuks runderen, 35 stuks schapen, 5 varkens, 1 geit, 150 lasten rogge, 140 lasten boekweit, 4 lasten aardappelen, 4 mudden raapzaad en 15 mudden garst.

In 1855 zijn voor de gemeenten Stad en Ambt Hardenbergh tezamen 590 vergunningen aanvraagd voor irreguliere veenderijen. Reguliere veenderijen vinden in deze gemeente nog geen plaats.

De hoeveelheid gegraven of lange turf, wederom in beide gemeenten, was:

2 ^e soort, 1 ^e klasse:	4402 ton
2 ^e soort, 3 ^e klasse:	137760 ton
tezamen:	142162 ton

Voor iedere gemeente afzonderlijk konden wij aan het kantoor van den heer rijksontvanger geene opgave bekomen.

De middenprijs van den turf bedroeg op de plaats zelve van de 2^e soort 1^e klasse per duizend f. 2,60. Van de 2^e soort 3^e klasse per duizend f. 2,00.

Sedert de verbinding van de Vecht met de Dedemsvaart bij Ane laten vele ingezetenen hunne turf van die vaart komen. Daar men op dit oogenblik geene reguliere verveeningen vindt, heeft men hier geen bijzondere arbeiders in het werk.

Het jachtveld blijft bij voortduring rijk in klein wild. Grof wild en waterwild word hier schaars aangetroffen. Eigen jagten en huurjagten bestonden in 1854 in deze gemeente niet. Eendvogelkooijen en duiventillen zijn hier niet aanwezig. Zwanen- en ganzendriften evenmin. Schadelijk gedierte wordt onder deze gemeente weinig gevonden daar er niet veel gelegenheid bestaat om zich te kunnen verschuilen. Gedurende het jaar 1855 zijn vier mandaten wegens premieën voor gedood schadelijk gedierte afgegeven. Het toezigt op de jacht wordt alhier uitgeoefend door een gewoon opziener der jacht en visscherij, welke te Hardenbergh gevestigd is. Voorts de beambten welke ingevolge de wet tot regeling der jacht en visscherij (art. 37, 4de alinea) met de surveillance daarover belast zijn. Onbezoldigde opzieners in den zin van de 2de alinea van gemeld art. 37 worden in deze gemeente niet gevonden.

De visscherij in de binnenwateren is van weinig omvang en bepaalt zich tot de rivier de Vecht en de Radewijkerbeek. Visscherij buitengaats bestaat hier niet.

Hoofdstuk XIV.
Ambachts- en fabrieksarbeid.

De calicots-fabriek van de heeren Z. Koeslag en M. Bromet (de eenige fabriek alhier aanwezig) is evenals andere calicotsfabrieken in 1855 kwijnende geweest en nog kwijnende. Gebrek aan débouchés is daarvan de oorzaak en het schijnt dat er in het bewuste fabricaat eene belangrijke overproductie heeft plaats gehad. Het aantal wevers beliep in den zomer 8 en des winters 18. **In den zomer werkten alleen kinderen.** Des winters bevonden zich onder de wevers 7 volwassenen, alle mannen. Buiten de fabriek werkten in hunne woningen 2 wevers, welke buiten de gemeente woonachtig waren. De volwassenen konden wekelijks verdienen f. 1,75. De kinderen f. 0,90.

In 1855 zijn arfgewerkt 2090 stuks calicots van 5/4 en 6/4 breedte. Sedert 1853 is de fabriek beginnen te kwijnen; zij werkt echter op dit oogenblik nog voort, ofschoon zeer flauw.

Nieuwe concessien zijn in het afgelopen jaar niet verleend, noch bestaande ingetrokken. Stoomwerktuigen zijn in deze gemeente niet in gebruik. Nieuwe werktuigen en verbeteringen zijn in 1854 niet ingevoerd.

---

*Hoofdstuk XV.
Handel en scheepvaart.*

De wekelijksche korenmarkt welke des dingsdags alhier wordt gehouden en waarop bijna uitsluitend rogge en boekweit verhandeld worden, werd in 1855 over het algemeen weder niet zoo druk bezocht als in vroegeren tijd. In den toestand dezer markt, evenals in die der jaarmarkten voor vee is sedert het vorige verslag geene verandering gekomen. Van de ter markt gebragte hoeveelheid vindt men eene opgave in het 12de hoofdstuk van dit verslag. In den toestand van den groot- en kleinhandel is ook geene merkbare verandering gekomen en kan deswege worden verwezen naar hetgeen in vroegere verslagen is opgegeven.

Buitenlandsche handel wordt hier weinig of niet gedreven. Langs de Venebrugge zijn gedurende het jaar 1855 uit het Hannoversche de navolgende goederen in ons rijk ingevoerd, waarvan de bestemming naar verschillende plaatsen in ons rijk was:

[niet getranscribeerd]

In dit stadje zijn eene menigte schippers die geheel of gedeeltelijk in binnenlandsche scheepvaart hun bestaan vinden. Het plaatsen van eene stuw in de Vecht beneden Hardenbergh blijft bij voortdoring wenschelijk (zie ons vorige verslag), tenzij eene regelrechte verbinding met de Dedemsvaart of met het nieuwe kanaal werd tot stand gebragt. Voor zoover de waterstand in de rivier de Vecht zulks toeliet, was de scheepvaart in 1855 weder zeer levendig.

Het aantal hier te huis behoorende schepen of wel die sompschuiten die niet tot de dienst der openbare middelen van vervoer behooren, bedroeg in het afgeloopene jaar 18, met een gezamenlijken inhoud van 237 tonnen. Stoom-sleepdiensten zijn hier niet en werven evenmin. Buitenlandsche scheepvaart vindt hier geen plaats.

---

*Hoofdstuk XVI.
Inrigtigen, in verband staande met de uitoefening van handel en andere bedrijven.*

De verordeningen op de maten en gewigten worden stipt gehandhaafd, ofschoon men nog steeds het oude stelsel berekent.

Stoomboten vindt men hier niet. In de schuitendiensten is geene verandering gekomen. Het scheepsveer tusschen Zwolle en hier langs de Dedemsvaart is nog niet tot stand gekomen. In de maand mei 1855 werd ons door heeren burgemeester en wethouders van Zwolle een concept reglement en vrachttarief voor dat veer, zooals het door den raad dezer gemeente was aangenomen, ter goedkeuring toegezonden. De raad van deze gemeente heeft zich met tarief geheel kunnen

vereenigen, doch eenige wijzigingen verlangd in art. 7 en 12 van het ontwerp reglement, alsmede in het beding van de borgstelling bij art. 4 opgegeven, waarvan dezerzijds het bedrag op eene som van f. 300 werd verlangd. Deze bedenkingen werden bij onze missive van 18 junij 1855, no. 132, aan het gemeentebestuur van Zwolle medegedeeld, doch is tot heden op die missive nog geen antwoord ontvangen.

In de middelen van vervoer ten lande is geene verandering gekomen. **Het is voor het publiek een groot ongerijf dat de diligencedienst tusschen deze gemeente en Zwolle slechts 3 maal in de week rijdt en dat zij met geene andere diensten te Zwolle in verbinding staat. Men hoopt dat in die dienst verbetering zal ontstaan zoodra de in aanleg zijnde macadamweg van hier naar de Hannoversche grenzen zal zijn voltooid. Het brievenvervoer dat sedert de nieuwe wet en organisatie zooveel verbetering heeft ondergaan, laat voor deze gemeente naar de zijde van Hannover veel te wenschen overig. Een brief bijv. naar Neuenhaus, welke plaats 5 uren van hier in eene oostelijke rigting verwijderd ligt, wordt in eene westelijke rigting op Zwolle gedirigeerd, en legt alzoo een verbazenden afstand af eer hij de plaats van bestemming bereikt, over welken afstand op die wijze ook een geruime tijd wordt doorgebracht. Het zal hoogstwenschelijk zijn dat alhier gelegenheid worde gegeven om de brieven langs den gewonen weg op Neuenhaus, Nordhorn, Lingen en verder te kunnen verzenden.**

Broodzetting heeft in deeze gemeente geen plaats en wordt ook niet nodig geacht.